

Omsorg og grænser for omsorg i besøgsrelationer

Besøgstjenester er en af de mest udbredte indsatser til ældre mennesker, der savner social kontakt. Hvad er det særlige ved besøgsvenner, og hvilke begrænsninger er der for ordningen?

Det er en velkendt debat, at velfærdssamfundet er under pres, ikke mindst i sundheds- og omsorgssektoren, der står over for demografiske udfordringer, manglende personale og stigende udgifter. Udviklingen har ført til, at flere mennesker har udækkede behov for omsorg, hjælp og pleje. Samtidig er ældre mennesker, der befinder sig i sårbare livssituationer – som det at have mistet sin livspartner, leve med svær funktionsnedsættelse eller alvorlig sygdom – i risiko for at blive socialt isolerede og opleve ensomhed; en smertelig følelse, der kan opstå ved manglende *meningsfuld* social kontakt, uanset om man er alene eller omgivet af andre (Swane, 2017). Den seneste opgørelse over danskernes sundhed viser, at knap en ud af ti voksne føler sig alvorligt ensom (Jensen et al., 2024).

Frivillighed tiltrækker stor opmærksomhed som en vigtig ressource, der skal bidrage til at løfte og forebygge samfundets velfærdsudfordringer. Det ses bl.a. i ældrereformen, hvor regeringen lægger op til at styrke samarbejdet mellem offentlige institutioner og civilsamfund under diskursen om *helhedspleje* (Regeringen, 2024). Ifølge regeringen skal frivillige i højere grad tænkes ind i faglige indsatser for at fremme fællesskaber og relationer, der skal styrke ældre menneskers sociale liv og trivsel. En af de største frivillige sociale indsatser på ældreområdet er besøgstjenester, der tilbyder socialt samvær med en besøgsven. Samarbejdet på tværs af den offentlige og den frivillige sektor afspejles her i de mange henvendelser, besøgs-

tjenester modtager fra kommunalt ansatte, fx ensomhedskonsulenter og visitatorer, der spørger efter besøgsvenner til ældre mennesker, som de møder i deres arbejde (Pedersen, 2023a).

Besøgsvenners frivillighed

Flere, især kvalitative, studier peger på, at besøgsindsatsen har en positiv betydning for ældre menneskers ensomhed og sociale isolation (fx Lester et al., 2012; Pedersen & Swane, 2021), om end andre understreger, at der er en vis usikkerhed forbundet med at påvise indsatsens gavnlige effekter ud fra eksisterende viden (fx Learmans et al., 2023). Artiklen her diskuterer, hvordan besøgsvenners frivillighed udfoldes i en indsats, der politisk tilskyndes til at blive integreret i den danske ældrepleje. Den bygger på resultater fra specialet *Den frivillige besøgsindsats – en etnologisk undersøgelse af besøgsvenners praksis*, der også undersøger besøgsvenners motivationer for at melde sig til og senere fastholde besøgsopgaven (Pedersen, 2023b). Emnet for specialet udsprang bl.a. af Fonden Ensomme Gamles Værns aktuelle fokus på besøgstjenester og en interesse for at opnå mere indsigt i besøgsvenners frivillighed og besøgstjenesternes udfordringer med at tiltrække frivillige (Pedersen 2023a).

Besøgsvenner er ulønnede og typisk organiseret i en besøgstjeneste i en socialhumanitær forening eller organisation, der rammesætter besøgsopgaven og arbejder efter devisen om *det gode match*. Som studier viser, er

matching en afgørende forudsætning for en vellykket relation, hvor der tages højde for fx geografisk afstand og forventninger og ønsker til besøgene (Weldrick, 2023). Besøgsrelationer er dog asymmetriske, idet besøgsværten er modtager af den støtte, besøgsvennen tilbyder.

Artiklen belyser muligheder og begrænsninger forbundet med besøgsvenners frivillighed gennem indsigter fra otte interview med besøgsvenner, seks kvinder og to mænd, der er frivillige i en civilsamfundsorganisation eller kirke (Pedersen, 2023b). De har været besøgsven mellem et år og tre årtier og er optaget af at gøre en forskel for deres besøgsvært med de ressourcer, de bringer ind i besøgsopgaven. De udtrykker, at *de har mere at give af*, typisk i forlængelse af, at de har forladt arbejdsmarkedet. Besøgene kan, ud fra besøgsvenners oplevelser og erfaringer, forstås som en særlig omsorgspraksis, der forudsætter sympati, gensidighed og anerkendelse for at kunne udvikle sig til en længerevarende relation.

Omsorg som relationel praksis

Besøgsopgaven kan beskrives som en omsorgspraksis, der strækker sig ud over relationen til besøgsværten. Den hollandske tværfaglige forsker inden for bl.a. sundhedsfilosofi, Annemarie Mol (2008), mener, at god *omsorg er specifik og lokal* forstået på den måde, at der tages højde for de kompleksiteter, der er en del af menneskers levede liv. Omsorg er ifølge Mol en relationel praksis, der skabes i samarbejde med den, som omsorgen rettes

mod, og i de omgivelser, omsorgen praktiseres. Det vil sige, at der også indgår andre, både menneskelige og ikke-menneskelige aktører, i dette omsorgssamarbejde. Ifølge Mol er god omsorg en proces, der handler om hele tiden at justere og eksperimentere for at ændre en omsorgskrævende persons situation til det bedre.

Mols udlægning af omsorg åbner for en forståelse af besøgsvenners frivillighed som en relationel omsorgspraksis, der inkluderer besøgsværterne selv, deres familiemedlemmer, sundhedsprofessionelle, besøgstjenesten og materielle elementer som høreapparater, kalendere og beklædningsgenstande.

Omsorgsstrategier

Ofte er besøgsværter aleneboende gamle mennesker med et lille socialt netværk og begrænset mobilitet, og mange er kvinder (Weldrick et al., 2023; Pedersen, 2023a). Ligesom deres besøgsvenner har de forskellige interesser og behov, og derfor er der variationer i de aktiviteter, besøgspar foretager sig sammen. Mange aftaler fra gang til gang, hvad de har lyst til, om det er samvær i besøgsværtens hjem, at gå eller køre en tur, deltage i et socialt arrangement eller andet.

De følgende eksempler fra specialet illustrerer, hvordan besøgsvenner tager udgangspunkt i deres besøgsværts behov, når de varetager deres besøgsopgave. Eksemplerne viser forskellige omsorgsstrategier, der giver besøgsvennen en følelse af at gøre en forskel for deres vært. Specifikt var *samtalen*, *hjemmets genstande* og

teknologi centrale omdrejningspunkter for disse strategier.

Samtalen

Birthe er besøgsven hos Inger, som hun fortæller, har et negativt selvbillede og ofte spørger, om Birthe nu har lyst til at komme igen. Inger bor på plejehjem og giver udtryk for aldrig at få besøg. Birthe ved fra personalet, at Ingers børn ofte kommer, og derfor har hun lagt en kalender frem, som hun og børnene skriver i, når de har været forbi. Det giver Birthe anledning til at opmuntre Inger og sige, "*Jamen, jeg kan da se, at din søn var forbi i går*". I andre tilfælde tager hun menuen frem, der ligger på Ingers sengebord, og siger: "*Jeg kan se, du skal have bolle i karry i aften, hvor er det dejligt*". På den måde kan Birthe spørge interesseret til besøgene, og hvad Inger lavede af mad, dengang hun selv var køkkenmedhjælper på et plejehjem. Birthe søger at være en emotionel støtte ved at inddrage Ingers børn, en månedskalender og menukortet, der kan give anledning til samtaler, som kan opmuntre og inspirere Inger i hendes hverdag.

Hjemmets genstande

Margit er besøgsven for Dagmar, som er kørestolsbruger. Dagmar kan ikke tale eller røre sig og har professionelle hjælpere døgnet rundt. Under de første besøg viste Dagmar med sin mimik interesse for Margits tøj og smykker. Margit fik derfor den ide sammen med Dagmar at finde tøj og smykker frem, til når hun to dage om ugen skulle på dagcentret. Sosu-hjæl-

ABSTRACT

Frivillighed ses som en vigtig ressource til at løfte samfundets velfærdsudfordringer. En af de største frivillige sociale indsatser på ældreområdet er besøgstjenester. Artiklen tager udgangspunkt i interview med besøgsvenner udført i forbindelse med Pernille Bülow Pedersens speciale, der er del af en aktuel udforskning af besøgstjenester i Fonden Ensomme Gamles Værn. Med udgangspunkt i omsorgens relationelle karakter belyses, hvordan besøgsvenner ikke er en grænseløs ressource, hvis omsorg kan instrumentaliseres i offentlig ældrepleje.

Pernille Bülow Pedersen, cand.mag. i anvendt kulturanalyse, videnskabelig medarbejder i Fonden Ensomme Gamles Værn.
pbbp@egv.dk.

Christine E. Swane, mag.art. i kultursociologi, ph.d., direktør og forskningsleder i Fonden Ensomme Gamles Værn.
csw@egv.dk.

perne assisterede på disse dage Dagmar med at få tøj og smykker på. "Og på dagcentret sagde de, "Hvad er der sket med Dagmar? Hun er så fin, når hun kommer, og smykkerne matcher, og hun er så glad". Det giver mig bare så meget at gøre noget for et andet menneske på den måde". Margits omsorg er et forsøg på at understøtte Dagmars identitet og relation til omgivelserne ved at bringe materielle genstande, her Dagmars tøj og smykker, aktivt i spil; tøjet hang i Dagmars garderobe, men blev ikke taget frem og brugt. Det gør besøgsopgaven meningsfuld for Margit, at hun kan hjælpe Dagmar og se, at hendes hjælp har en tydelig positiv betydning for Dagmars humør, men også oplevelsen af sosu-hjælpere og dagcenterpersonalets udtalte anerkendelse.

Teknologi

Karen er en af de besøgsvenner, som hjælper med at få forskellige apparater til at virke. Hun deltog i et af besøgstjenestens foredrag om høreapparater, som hun senere trak på, da hendes besøgsvært, Anni, fik udfordringer med sine: "Okay, vi prøver lige at trykke her, og hvis det hylér, er det, fordi batteriet stadigvæk virker, og hvis ikke, er det, fordi det mangler batteri." Karen viser Anni, hvordan batteriet skal skiftes, og hun skriver datoen ned, så Anni fremover ved, hvornår de nok skal skiftes igen. På den måde har kurser og foredrag til besøgsvenner en direkte betydning for både besøgsvennernes støtte, som her er både praktisk og informativ, og for værternes forståelse af de tekniske

“

Frivillighed er en ressource, der allerede er med til at løfte samfundets velfærdsudfordringer. Men besøgsvenner er ikke en grænseløs ressource, hvis omsorg kan instrumentaliseres i offentlig ældrepleje”

hjælpemidler, som er uudværlige i deres hverdag.

Når omsorg ikke gengældes

Besøgsvenners frivillighed udspringer af en forståelse for det ældre menneske, de besøger. Derfor er det også væsentligt for besøgsrelationer, at begge parter lærer hinandens interesser, personlige værdier, nære relationer og hverdag at kende. Besøgsrelationer er imidlertid komplekse og kan udvikle sig i forskellige retninger, der ikke altid fører til givende samvær. Der kan opstå udfordringer undervejs, som kan medføre, at besøgene stopper.

Besøgsvennernes omsorg bygger på *sympati*, som ifølge den amerikanske sociolog Candace Clark (1997) er en mellemmenneskelig følelse, der inviterer til at opbygge en gensidig relation. Med *sympati* følger imidlertid følelsesmæssige forventninger som taknemmelighed, lettelse og glæde. Flere besøgsvenner beretter om tidligere besøgsværter, som de har afbrudt kontakten til, fordi de ikke oplevede at få noget igen eller ikke følte sig værdsat. En besøgsven blev fx matchet med en besøgsvært for at gå en tur, men det viste sig, at besøgsværten havde større behov for at dele bekymringer om sin familie. Besøgsvennen følte sig magtesløs, da hendes løsningsforslag ikke blev

taget imod, hvilket skabte en irritation hos hende. Den manglende følelse af at gøre en positiv forskel og ønsket om at blive mødt som menneske, og ikke blot en passiv lytter til værtens problemer, førte til afslutning af relationen. Besøgsvennen udtrykte, at hun følte sig udnyttet: "Jeg vil ikke være en skraldespand, som jeg skal få tømt andre steder".

Besøgsvennernes fortællinger vidner om, at besøgsvenner bryder med deres vært, hvis de vurderer, at deres frivillighed ikke kan gøre en forskel, at besøgsværternes behov allerede er dækket, eller at parternes behov og forventninger ikke passer sammen på en måde, hvor relationen opleves positiv eller meningsfuld. Der ligger altså implicit en nødvendighed af, at der flyder sociale og følelsesmæssige kvaliteter som anerkendelse, gensidighed og *sympati* mellem besøgsvært og -ven, hvis formålet med besøgsopgaven skal opfyldes.

Grænser for frivillighed

Der påhviler allerede besøgstjenester en stor opgave. Alene Røde Kors og Ældre Sagen har tilsammen over 9.000 besøgspar, og ventelisterne er lange (Pedersen, 2023a). Udviklingen skal ses i lyset af, at henvendelser til besøgstjenester også oftere end før drejer sig om ældre mennesker, der er psykisk dårligere og mere svæk-

kede end tidligere (ibid.). Dette presser besøgslederne, som oftere oplever at få henvist ældre mennesker, som det er sværere eller ikke er muligt at rumme i deres besøgstjeneste. Samtidig kommer kommunale medarbejdere, familie og de ældre personer selv til at stå i en uvis venteposition, når de forventer, at der på et tidspunkt findes en besøgsven. Frivillighed er en ressource, der allerede er med til at løfte samfundets velfærdsudfordringer. Men besøgsvenner er ikke en grænseløs ressource, hvis omsorg kan instrumentaliseres i offentlig ældrepleje.

Referencer

Clark, C. (1997). *Misery and Company: Sympathy in Everyday Life*. University of Chicago Press.

Jensen, H., Møller, S., Jezek, A., Davidsen, M & Ekholm, O. (2024). *Danskernes sundhed 2023*. København: Statens Institut for Folkesundhed, SDU.

Learmans, J., Scheers, H., Vandekerckhove, P. & De Buck, E. (2023). Friendly visiting by a volunteer for reducing loneliness or social isolation in older adults: A systematic review. *Campbell Systematic Reviews*.19(4), s. 1-65.

Lester, H., Mead, N., Chew-Graham, C., Gask, L. & Reilly, S. (2012). An exploration of the value and mechanisms of befriending for older adults in England. *Ageing and Society* 32(02), s. 307-328

Mol, A. (2008). *The Logic of Care: Health and the Problem of Patient Choice*. London: Routledge.

Pedersen, P. B. (2023a). *Kortlægning af besøgstjenester i Danmark*. København: Fonden Ensomme Gamles Værn og Københavns Universitet. (online). https://egv.dk/images/publikationer/Kortlaegning_af_bes%C3%B8gstjenester_i_Danmark.pdf [Tilgået 26/4 2024].

Pedersen, P. B. (2023b). *Den frivillige besøgsindsats. En etnologisk undersøgelse af besøgsvenners praksis*. Københavns Universitet (upubl. speciale).

Pedersen, P. B. & Swane, C. E. (2021). *Besøg på modersmål – relationer gennem fælles sprog og kultur*. Fonden Ensomme Gamles Værn. (online). https://egv.dk/images/Projekter/Projekter_2021/besoeg-paa-modersmaal.pdf [Tilgået 26/4 2024].

Regeringen (2024). *Regeringens ældrereform. Du bliver aldrig for gammel til at have det godt*. (online). https://sm.dk/Media/638423035820352862/Regeringens_aeldreudspil_jan2024_UA.pdf [Tilgået 26/4 2024].

Swane, C. E. (2017). Ældre menneskers ensomhed: Etablering af et sundhedsfagligt felt. *Månedsskrift for almen praksis*, juni, s. 548-555.

Weldrick, R., Dunn, J. R., Andrews, G. J. & Ploeg, J. (2023). Friendly Visiting Programs for Older People Experiencing Social Isolation: A Realist Review of what Works, for whom, and under what Conditions. *Canadian Journal on Aging* 42(4), s. 538-550.